

Temperament w pierwszym roku życia

Dla Małgosi

Wojciech Łukasz Dragan

Temperament w pierwszym roku życia

Uwarunkowania
genetyczne
i środowiskowe

Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR
Warszawa 2014

Recenzje:

dr hab. *Eleonora Bielawska-Batorowicz*, prof. Uniwersytetu Łódzkiego
prof. dr hab. *Bogdan Zawadzki*

Redaktor prowadząca:

Anna Raciborska

Redakcja i korekta:

Magdalena Pluta

Projekt okładki:

Katarzyna Juras

Copyright © by Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
Warszawa 2014

Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2007–2010
jako projekt badawczy MNiSzW (N N106 0196 33) oraz ze środków
na badania statutowe Wydziału Psychologii Uniwersytetu Warszawskiego

ISBN 978-83-7383-483-5

Wydawnictwo Naukowe Scholar Spółka z o.o.
ul. Krakowskie Przedmieście 62, 00-322 Warszawa
tel./fax 22 826 59 21, 22 828 95 63, 22 828 93 91
dział handlowy: jak wyżej, w. 105, 108
e-mail: info@scholar.com.pl
www.scholar.com.pl

Wydanie pierwsze

Skład i łamanie: WN Scholar (*Jerzy Łazarski*)

Druk i oprawa: Mazowieckie Centrum Poligrafii

Spis treści

Wstęp	9
<i>Rozdział 1</i>	
Determinanty ludzkiego zachowania – perspektywa genetyki zachowania	13
1.1. Genetyka zachowania – podstawowe pojęcia i założenia	14
1.2. Metody i schematy badawcze współczesnej genetyki zachowania	17
1.3. Klasyczne i współczesne podejście do problematyki interakcji genotypu i środowiska w genetyce zachowania	27
<i>Rozdział 2</i>	
Temperament we wczesnym dzieciństwie	39
2.1. Temperament we wczesnym dzieciństwie – najważniejsze podejścia teoretyczne	40
2.2. Rozwojowy model temperamentu	46
2.2.1. Pomiar temperamentu u niemowląt – polska wersja Zrewidowanego Kwestionariusza Zachowań Niemowlęcych (<i>Infant Behavior Questionnaire – Revised, IBQ-R</i>)	59
<i>Rozdział 3</i>	
Genetyczne uwarunkowania temperamentu u niemowląt	75
3.1. Badania bliźniąt i badania adopcyjne – przegląd	76
3.1.1. Metaanaliza danych dotyczących genetycznych uwarunkowań cech temperamentu u niemowląt – założenia wstępne	83
3.1.2. Metaanaliza danych dotyczących genetycznych uwarunkowań cech temperamentu u niemowląt – rezultaty	86
3.1.3. Metaanaliza danych dotyczących genetycznych uwarunkowań cech temperamentu u niemowląt – podsumowanie	99

3.2. Analizy powiązań allelicznych – przegląd badań	102
3.2.1. System serotoninergericzny	102
3.2.2. System dopaminergiczny	104
3.2.3. Inne geny	108

Rozdział 4

Nasilenie stresu w okresie ciąży oraz po urodzeniu dziecka jako czynniki kształtujące zachowanie potomstwa	111
4.1. Neurobiologia reakcji stresowej	112
4.2. Krótka charakterystyka wybranych koncepcji stresu w ujęciu psychologicznym	115
4.3. Stres w ujęciu relacyjnym Lazarusa	117
4.3.1. Pomiar negatywnych zdarzeń życiowych (<i>daily hassles</i>) – polska adaptacja Skali Zdarzeń Negatywnych (<i>Negative Event Scale, NES</i>) w wersji dla pracujących doroślých	120
4.4. Stres doświadczany w ciąży i po urodzeniu dziecka	145
4.4.1. Zmiany fizjologiczne w okresie ciąży i połogu. Zmniejszona reaktywność osi HPA.	145
4.4.2. Stres psychologiczny	151
Cięża	152
Okres po urodzeniu dziecka	161
4.5. Nasilenie stresu w okresie ciąży i po urodzeniu dziecka a funkcjonowanie potomstwa	164
4.5.1. Badania na zwierzętach	165
4.5.2. Badania na ludziach	169

Rozdział 5

Genetyczne i środowiskowe uwarunkowania temperamentu u niemowląt – wyniki badań własnych	180
5.1. III trymestr ciąży: nasilenie stresu i lęku, stężenie kortyzolu w ślinie	181
5.1.1. Lęk związany z ciążą i porodem oraz doświadczany stres	182
5.1.2. Codzienne negatywne zdarzenia życiowe	183
5.1.3. Poważne zdarzenia życiowe	185
5.1.4. Stężenie kortyzolu w ślinie	185
5.2. Stres w III trymestrze ciąży a temperament u 4-miesięcznych niemowląt	189

5.2.1. Analizy wstępne	189
Temperament u niemowląt w grupie głównej i grupie porównawczej.	190
Stres psychologiczny w trakcie ciąży i 4 miesiące po porodzie.	192
Nasilenie psychopatologii u badanych kobiet	194
5.2.2. Lęk i stres w czasie ciąży a temperament niemowląt – analizy korelacyjne	195
Lęk związany z ciążą i porodem a temperament niemowląt.	196
Stres psychologiczny a temperament niemowląt	201
5.2.3. Lęk i stres w czasie ciąży a temperament niemowląt – analizy ścieżkowe	207
5.2.4. Stężenie kortyzolu w ślinie a temperament niemowląt	210
5.2.5. Stres w czasie ciąży a temperament niemowląt – podsumowanie.	214
5.3. Polimorfizmy w genach <i>COMT</i> , <i>MAOA</i> , <i>SNAP-25</i> , <i>BDNF</i> i <i>5-HT2A</i> a temperament u 4-miesięcznych niemowląt	219
5.3.1. Negatywna emocjonalność	222
Polimorfizm w genie <i>COMT</i>	222
Polimorfizm w genie <i>5-HT2A</i>	224
Pozostałe polimorfizmy	225
5.3.2. Surgencja/Ekstrawersja	226
Polimorfizm w genie <i>5-HT2A</i>	226
Pozostałe polimorfizmy	226
5.3.3. Orientacja/Regulacja	228
Polimorfizm w genie <i>5-HT2A</i>	228
Polimorfizm w genie <i>COMT</i>	229
Pozostałe polimorfizmy	230
5.3.4. Polimorfizmy genetyczne a temperament niemowląt – podsumowanie.	231
5.4. Interakcja genotypu i środowiska a temperament u 4-miesięcznych niemowląt	235
5.4.1. <i>COMT</i> i doświadczany stres a negatywna emocjonalność.	235
5.4.2. <i>5-HT2A</i> i stężenie kortyzolu w ślinie a negatywna emocjonalność.	236

5.4.3. <i>MAOA</i> i problemy okołoporodowe	
a surgencja/ekstrawersja	238
5.4.4. Interakcja genotypu i środowiska a temperament	
niemowląt – podsumowanie	239
Podsumowanie	243
Literatura cytowana	251
Contents	297
Summary	301